

מדינת ישראל
משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

האיש שידע לאהוב ילדים

כתב וצייר: יצחק בלפר

דגם הוראה לכיתות ג-ו

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות

הפיקוח על הוראת העברית בקדם־יסודי וביסודי

פיתוח: צוות החינוך הלשוני במזכירות הפדגוגית

כתיבה: ד"ר חנה שפירא, ד"ר אסתי בן מנחם-תאומים, מדריכות ארציות, צוות החינוך הלשוני,
המזכירות הפדגוגית, דליה הלוי, מפקחת על החינוך הלשוני

קראה והעירה: דליה הלוי, מפקחת על החינוך הלשוני

עריכת לשון: מיטל שרף

ניסן, תשע"ז, אפריל 2016

הספר: האיש שידע לאהוב ילדים – כתב וצייר יצחק בלפר

מערך שיעור לכיתות ג-ד

שיקולים לבחירה

הספר מתאר את ילדותו של הכותב והצייר יצחק בלפר, חניכו של יאנוש קורצ'אק, בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה.

הילד יצחק שהה בבית היתומים של קורצ'אק מגיל שבע עד גיל חמש-עשרה (1930-1938) ודרך קורותיו בשנים אלו מתגלה דמותו של קורצ'אק כמחנך וכאדם.

חשיבותו של הספר בכך שהוא מביא עדות חיה לאשר התרחש בבית היתומים בתקופה שלפני המלחמה, מנקודת מבטו של ילד. עדות זו מלמדת על השפעתו הרבה של קורצ'אק על כל אחד מהילדים וחלקו הרב בבניית עתידם של אלו מהם ששרדו את השואה.

הספר מאפשר לחוש את האווירה ששררה באירופה ערב המלחמה. המלחמה מוזכרת רק ברמיזה לקראת סיום הספר, אולם דמותו של יאנוש קורצ'אק ומעשהו הנאצל של הליכתו למוות עם הילדים מתקשרים באופן ישיר לשואה (למרות שאינה מוזכרת בספר).

סוגיות ומוקדים לדין

- היכרות עם דמותו של יאנוש קורצ'אק ועם תפיסתו החינוכית;
- היחשפות לגילויי האנטישמיות באירופה שלפני המלחמה;
- הבנת התהליך שעבר הילד בבית היתומים של קורצ'אק;
- הבנת מסירותו של יאנוש קורצ'אק לילדיו בתקופת השואה כחלק בלתי נפרד מאמונתו ומדעותיו;
- היכרות עם ערכים שהנחיל קורצ'אק, כמו כבוד הילד, היחס לאחר, שוויון.

הצעות לפעילות

הספר יכול להילמד בכיתה לקראת יום השואה.

לחלופין, אפשר ללמד את הספר בהקשר חברתי-חינוכי, לאו דווקא בסמיכות ליום השואה. דרך חוויות מעולמם של ילדים המתוארות בספר - התמודדות עם מריבות, גילויי עצמאות, הטלת אחריות, פיתוח כישרונות צעירים, ועוד - אפשר לשוחח עם הילדים על תפיסת עולמו החינוכית של קורצ'אק ולדון עמם בסוגיות ערכיות.

מומלץ להפיק מידע על דמותו של קורצ'אק הן בהסתמך על הכתוב, והן בהסתמך על הציורים של בלפר:

התייחסות לציורים - בספר תמונות רבות שבהן מופיעה דמותו של יאנוש קורצ'אק. ניתן לבחור תמונה או כמה תמונות, להתבונן בהן עם התלמידים ולנסות ללמוד מהן על דמותו של קורצ'אק ועל הקשר שלו עם הילדים. חשוב להנחות את הילדים קודם לתאר את התמונה, מה רואים בה ואיך היא מצוירת ולאחר מכן לנסות להבין את המסרים ואת המשמעויות העולים ממנה. ניתן לערוך עבודה קבוצתית, כאשר כל קבוצה תקבל תמונה ותנתח אותה. כל קבוצה תציג את התמונה בפני הכיתה. בדיון הכיתתי נעמוד על דמותו של קורצ'אק על פי התמונות.

התייחסות לכתוב - כיוון שהספר אינו בנוי כרצף סיפורי אחד, אלא מציג תיאורים שונים מהחיים בבית היתומים ניתן לבחור אפיזודות מתוך הספר ולהתבונן דרכן בדמותו של קורצ'אק כמחנך. בכיתה שבה אין ספר ניתן להתייחס לאפיזודה שהועלתה לאתר: השופטים הצעירים – עמ' 13-15. לאפיזודה זו ישנה דוגמה לפעילות במערך.

הספר ניתן לרכישה דרך הוצאת הספרים ינוקא - 050-7332291

האיש שידע לאהב ילדים

כתב וצייר: יצחק בלפר¹

על הספר

הספר "האיש שידע לאהב ילדים" מתאר את ילדותו של הכותב והצייר יצחק בלפר בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה.

הילד יצחק שהה בבית היתומים של קורצ'אק מגיל 7 עד גיל 15 (בין השנים 1930-1938). בספר הוא מתאר את חייו בבית היתומים בשנים אלו.

בפתח הספר מתאר בלפר את הגעתו לבית היתומים ואת פגישתו הראשונה עם קורצ'אק, בהמשך הוא מתאר את מראה בית היתומים ואת סדרי החיים בו.

בספר מודגשות העצמאות והאחריות שנתן קורצ'אק לילדי בית היתומים. ילדי הבית לקחו חלק בתורנויות ובתפקידים שונים בבית, בארגון, בניקיון ומעל הכול בניהול סדרי הבית. בבית היתומים כיהנה מועצת תלמידים עצמאית אשר קבעה את כל נוהלי הבית. כן כיהנה בבית היתומים "רשות שופטת" – בית משפט שבו הילדים שפטו בעצמם את מעשיהם. בלפר מדגיש את הכבוד הרב שנתן קורצ'אק לילדים ולמערכת הניהול והמשפט שלהם.

בלפר משתף בחוויותיו מבית היתומים, ביניהן החלפת הספרים בספרייה והקייטנה בקיץ שנערכה בחווה גדולה מחוץ לעיר ורשה. כן הוא מספר על הפינה הפרטית שהוקצתה לו בבית היתומים, שבה צייר בצבעים שנתנה לו סטפה וילצ'ינסקה, המחנכת הבכירה שעבדה לצד קורצ'אק שזיהתה את כישרונו.

חשיבותו של הספר בכך שהוא מביא עדות חיה למה שהתרחש בבית היתומים בתקופה שלפני המלחמה, מפי אדם ששהה שם בעצמו כילד. עדות חיה זו ממחישה את השפעתו

¹ יצחק בלפר נולד בוורשה פולין בשנת 1923. בין השנים 1930-1938 למד בבית הספר של בית היתומים שהקים יאנוש קורצ'אק. עם תחילתו של גירוש היהודים בספטמבר 1939, נפרד מאמו וברח עם חבר לברית המועצות. עוד באותו חודש הגיע לאזור רוסיה הלבנה, שסופח לברית המועצות, ושם עבד בעבודות כפייה במכרות הפחם באורל. ב-1941 עבר להתגורר בטשקנט והתגייס לצבא האדום. ב-1946 שב לפולין, וב-1947 ניסה לעלות ארצה באוניית ההגנה "אף-על-פי-כן", אך הוגלה על ידי הבריטים לקפריסין. בקפריסין למד רישום ופיסול אצל זאב בן-צבי. ב-1949 עלה לישראל. למד במכון אבני לאמנות ועיצוב ולימד ציור. יצירותיו הוצגו בתערוכות רבות בארץ ובחו"ל (מתוך אתר יד ושם).

הרבה של קורצ'אק על כל אחד מהילדים ואת חלקו הרב בבניית עתידם של אלו מהם ששרדו את השואה.

המספר

הכותב יצחק בלפר מספר את הסיפור בגוף ראשון – בכך הוא מאפשר לילדים הצצה לעולמו והיכרות עם יאנוש קורצ'אק מזווית ראייתו כילד וגם מתוך מבט לאחור כמבוגר (ראה במבוא לספר). מתוך חוויותיו בבית היתומים ניתן ללמוד ולו במעט על שגרת החיים במקום ולהכיר את דמותו של קורצ'אק ואת תפיסתו החינוכית.

הציורים בספר

את הכתוב בספר מלווים ציוריו של יצחק בלפר. בלפר מבטא בציוריו את החיים בבית היתומים. הקורא יכול להתרשם מכישרונו המיוחד של הצייר, שהחל את דרכו בבית היתומים והצליח לממש את חלומו גם בזכות ההערכה והאמון שקיבל ממחנכיו. הציורים מעניקים נדבך נוסף מעבר למילים והמתבונן בהם יוכל להתרשם מדמותו המיוחדת של קורצ'אק ומדמותה של המחנכת סטפה. הציורים בספר עשויים לשמש הוכחה לאמונה ולכוחות שניטעו בילדי בית היתומים בתקופה כל כך קשה ומורכבת.

מבנה הספר

הספר אינו בנוי כרצף סיפורי אחד² אלא מציג תמונות שונות מהחיים בבית היתומים כאפיזודות שיכולות לעמוד כל אחת בפני עצמה. חלוקה זו מאפשרת לקורא ללמוד על היבטים שונים בחיי הילדים בבית היתומים ועל התמודדויותיהם השונות.

הוראה בכיתה

הספר, שכתוב מנקודת מבטו של בלפר הילד, מתאים לילדים בכיתות ג–ו. בעזרתו יכולים הילדים להכיר את החיים של הילדים היהודיים בבית היתומים של קורצ'אק לפני המלחמה, את דמותו של קורצ'אק ואת תפיסתו החינוכית.

הספר יכול להילמד בכיתה לקראת יום השואה והוא מאפשר לחוש את האווירה ששררה באירופה ערב המלחמה. המלחמה מוזכרת רק ברמיזה לקראת סיום הספר, אולם דמותו של

² לספר שתי גרסאות. באחת הגרסאות מופיעות כותרות לחלק מן התיאורים המובאים. דגם זה ישתמש בגרסה עם הכותרות. כדי למנוע בלבול, נציין לצד הכותרות מספרי עמודים.

יאנוש קורצ'אק ומעשהו הנאצל של הליכתו למוות עם הילדים מתקשרים באופן ישיר לשואה (למרות שאינה מוזכרת בספר).

לחילופין, אפשר לקרוא פרקים מתוך הספר בהקשר חברתי-חינוכי, לאו דווקא בסמיכות ליום השואה. דרך חוויות מעולמם של ילדים המתוארות בספר, כמו התמודדות עם מריבות, עצמאות, פיתוח כישרונות צעירים ועוד אפשר ללמוד על תפיסת עולמו החינוכית של קורצ'אק ולדון עם הילדים בסוגיות ערכיות.

מטרות בהוראת הספר

מטרות כלליות וערכיות

- היכרות עם דמותו של יאנוש קורצ'אק ועם תפיסתו החינוכית;
- היחשפות לגילויי האנטישמיות באירופה שלפני המלחמה;
- הבנת התהליך שעבר הילד בבית היתומים של קורצ'אק;
- הבנת מסירותו של יאנוש קורצ'אק לילדיו בתקופת השואה כחלק בלתי נפרד מאמונתיו ומדעותיו;
- היכרות עם ערכים שהנחיל קורצ'אק, כמו כבוד הילד, היחס לאחר, שוויון.

מטרות בתחום החינוך הלשוני

- הפקת מידע על דמותו של קורצ'אק בהסתמך על הכתוב, על הציורים של בלפר ועל האיוורים שבספר;
- עמידה על הקשר בין הציורים לבין הטקסט;
- הרחבת משמעותה של היצירה על ידי עיון בטקסטים מידעיים נוספים על יאנוש קורצ'אק;
- זיהוי רעיונות ומסרים שהמחבר מביע באופן מפורש או שאפשר להסיק לגביהם מתוך המסופר;
- אפיון דמויותיהם של קורצ'אק, של סטפה ושל המספר על פי מעשיהן, דבריהן וקשריהן עם דמויות אחרות וביטוי עמדה אישית כלפיהן.

מהלך ההוראה

בתהליך ההוראה סביב הספר אפשר לצאת מכמה נקודות מוצא.³ הדגם שלהלן מציע לעסוק בדמותו של קורצ'אק – מנקודת מבטו של המחבר כילד וכמבוגר.

מומלץ לעסוק בדמותו של קורצ'אק הן בהתייחס לתמונות והן בהתייחס לכתוב.

דמותו של קורצ'אק – התייחסות לתמונות

בספר תמונות רבות שבהן מופיעה דמותו של יאנוש קורצ'אק. ניתן לבחור תמונה או כמה תמונות, להתבונן בהן עם התלמידים ולנסות ללמוד מהן על דמותו של קורצ'אק ועל הקשר שלו עם הילדים. חשוב להנחות את הילדים קודם לתאר את התמונה, מה רואים בה ואיך היא מצוירת ולאחר מכן לנסות להבין את המסרים ואת המשמעויות העולים ממנה.

ניתן לשאול: איזו דמות מתגלית לך מבעד לצוירים? (תשובות אפשריות: דמות מחבקת, אוהבת, אבהית, יוצרת אינטימיות עם הילדים, קרובה אליהם וכדומה) מה אתה לומד על נקודת המבט של הצייר? [נקודת המבט של הצייר כלפי קורצ'אק היא אוהדת. ניתן לראות זאת על פי גופו הרכון כלפי הדמויות האחרות, ישנה התמקדות בעיניים, במבט, הוא יוצר קשר עין עם הדמויות, הוא מצויר בקווים עגולים (ולא ישרים חותכים) המבטאים רכות והרמוניה].

ניתן לערוך עבודה קבוצתית, כאשר כל קבוצה תקבל תמונה ותנתח אותה. כל קבוצה תציג את התמונה בפני הכיתה. בדיון נעמוד על דמותו של קורצ'אק על פי התמונות.

להלן כמה דוגמאות להתבוננות בתמונות:

³ נקודת מוצא נוספת יכולה להיות: בית היתומים של קורצ'אק וסטפה כמגונן בפני העולם שמסביב.

משרד החינוך

המזכירות הפדגוגית – אגף שפות

הפיקוח על הוראת העברית בקדם־יסודי וביסודי

תמונת הכריכה הקדמית

תיאור התמונה

דמותו של קורצ'אק מופיעה במרכז התמונה וממלאת כמעט את כל הכריכה, הוא מישר מבט אל הקוראים. זרועו הימנית חובקת ילד וזרועו השמאלית מחזיקה ספר (על הספר מופיע שמו של קורצ'אק). הילד מניח את ידו על כתפו של קורצ'אק ומבטו נישא כלפיו.

משמעות שעשויה לעלות מהתיאור

קורצ'אק הוא הדמות הראשית בספר, הוא תפס מקום נכבד ומשמעותי בחיי הילדים. שני פועליו העיקריים מופיעים בתמונה: הילד והספר (קורצ'אק עסק בחינוך הילדים ובטיפוחם, כן עסק בכתיבת ספרי ילדים וספרי חינוך).⁴

עמ' 7 – קורצ'אק בחדר עבודתו

⁴ מבין ספרי הילדים שכתב: "המלך מתיא הראשון", "המלך מתיא באי שומם", "קאיטוש המכשף" ועוד. מבין ספרי החינוך שכתב: "איך לאהוב ילד", "זכות הילד לכבוד" ועוד. ניתן להציג בכיתה אחדים מספריו.

תיאור התמונה

קורצ'אק עומד סמוך לשולחן הכתיבה, על השולחן ספרים, קסת ודיו. הוא אוחז בידו ציפור, קן ציפור על אדן החלון, מבעד לחלון ציפור נוספת. קורצ'אק רכון כלפי הציפור, מבטו נח עליה. התמונה בצבעים בהירים, הצביעה בצבעי עיפרון אינה מדויקת (אולי מזכירה צביעה של ילדים), הדמות מצוירת בקווי מתאר דקים ועדינים.

משמעויות שעשויות לעלות מהתיאור

הקווים העדינים והצבעים הבהירים מביעים את אהדתו של הצייר כלפי הדמות. הדמות מקרינה רכות וחום. הטיפול העדין בציפור מסמל רגישות ועשוי ללמד על אופן הטיפול בילדים היתומים. ייתכן שהקן מסמל את בית היתומים של קורצ'אק, שבו חשו הילדים חום ואהבה ויכלו לצאת ממנו לאחר שהרגישו מסוגלים "לעוף" בעצמם. הם תמיד יכלו לחזור ולבקר כפי שמסופר בסיום הספר.⁵

עמ' 11 – קורצ'אק וסטפה בחצר, על רקע בית היתומים:

⁵ בעמ' 34 כותב בלפר שבעת עזיבתם את בית היתומים מלמל קורצ'אק: "הגוזלים עוזבים את הקן...".

תיאור התמונה

בתמונה מופיעים קורצ'אק וסטפה וילצ'ינסקה, המחנכת הבכירה ומנהלת הבית. סביבם אחדים מהילדים. מאחוריהם בית היתומים. קורצ'אק וסטפה רוכנים אל עבר הילדים ומחבקים כמה מהם. פניהם של הילדים מחויכות וכמה מהילדים נושאים את מבטם אל המחנכים. הדמויות נראות כגוש אחד. התמונה צבעונית.

משמעויות שעשויות לעלות מהתיאור

גם בתמונה זו כמו בקודמות ניכרים החום, האהבה והאינטימיות בין המחנכים לבין הילדים. העמידה כגוש אחד עשויה להעיד על הקשר ההדוק בין כל הדמויות. החידוש בתמונה זו הוא שמופיעה בה סטפה המחנכת, שהייתה יד ימינו של קורצ'אק ונשכחה מעט מדפי ההיסטוריה. בספר בלפר מספר שסטפה "היתה חשובה לילדים לא פחות מקורצ'אק – גם מפני שטיפלה בכל הצרכים שלנו, וגם כי הייתה בשבילנו תחליף לאמא..." (עמ' 24). במהלך הספר מתוארים מספר אירועים שבהם ניכרת השפעתה של סטפה.

דמותו של קורצ'אק – התייחסות לכתוב

לאחר בחינת התובנות מהתמונות נעבור לקריאת ההקדמה לספר. בכיתות ג-ד המורה יכול להקריא את הטקסט ובכיתות הגבוהות כדאי לתת לתלמידים לקרוא בעצמם.

מתוך ההקדמה נפיק פרטים ביוגרפיים על קורצ'אק ועל פועלו כמחנך וכמנהל בית היתומים (למשל: שמו המלא, עיסוקיו, ספריו, הקמת בית היתומים, מראה הבית). כן נלמד מתוך ההקדמה ומתוך הכריכה האחורית על יצחק בלפר, חניכו של קורצ'אק שכתב וצייר את הספר (בן כמה היה כששהה בבית היתומים, כמה שנים שהה שם, מה עיסוקו, כיצד הוא רואה תקופה זו בחייו).

כעת נבחר אפיזודה מתוך הספר ונתבונן דרכה בדמותו של קורצ'אק כמחנך.

בכיתה שבה אין ספר ניתן להתייחס לאפיזודה שלהלן: השופטים הצעירים – עמ' 13-15 בספר.

השופטים הצעירים

"היתה לנו רשימה מיוחדת למטרת תגרות. היא היתה תלויה על לוח המודעות, כך שכל מי שרצה להרביץ לחבר היה רושם את שמו, עם מי הוא רוצה ללכת מכות ומתי. במקרה שהמכות פרצו לפתע פתאום, ללא תכנון מקדם, היינו רושמים את עצמנו ברשימה בסיומן.

ללוח המודעות היתה חשיבות מרכזית בעינינו, כי שם התפרסמו רשימת התורנויות שלנו, סדר היום והודעות חשובות. היו שם בקשות שביקשנו וגם בקשות סליחה.

בבית כיהנה מועצת תלמידים עצמאית, שבחרנו בה כל שנה מחדש. המועצה קבעה את כל הקשור בתורנויות של החברים החדשים, חלקת כרטיסי הצטיינות וכל מה שקשור לסידורים ונהלים בבית... אפילו קורצ'אק היה פונה אליהם בכתב בכל פעם שרצה להציע שינוי או נוהל חדש.

אם מיישהו בבית גרם עול למישהו אחר, היו מביאים את המקרה לפני בית המשפט. כן, היה לנו בית משפט משלנו בבית היתומים, ואנחנו היינו השופטים.

מדי שבת, לאחר ארוחת הבקר, התכנס בית המשפט בהרכב של חמישה שופטים – כלם ילדים. השופטים נבחרו בהגרלה מבין כלל ילדי הבית שבאותו שבוע לא הוגשה נגדם שום תלונה. השופטים דנו בינם לבין עצמם בתלונות השונות, קראו את כל העדויות והחליטו מה יהיו פסקי הדין.

את פסקי הדין של השופטים שמענו באסיפה הכללית, שהתקיימה מיד עם תום ישיבת בית המשפט, ומה שהשופטים קבעו – חל על כל תושבי הבית, בלי יוצא מן הכלל.

פעם קרה אפילו שילדה אחת תבעה למשפט את קורצ'אק עצמו! ומעשה שהיה כך היה:

הילדה החזיקה את קורצ'אק בחלוק שלו, ולא נתנה לו לזוז ולעבוד. הוא חזר וביקש ממנה שתניח לו, אבל דבר לא עזר. לבסוף, הרים אותה הדוקטור בידיו והושיב אותה על כוננית גבוהה.

הילדה התחילה לבכות. היא פחדה ובקשה:

"אדוני הדוקטור, תוריד אותי בבקשה!"

אבל הדוקטור לא הסכים, ואז הציעה אחת מחברותיה של הילדה בקול רם: תזמיני אותו למשפט!"

וכך היה.

פסק הדין שקיבל הדוקטור על אותו מעשה היה "סעיף 100" ברשימת פסקי הדין. סעיף מספר 100 אומר: "עשית מעשה רע! בית המשפט מבקש שלא תחזור עליו".

כששופטי בית הדין השמיעו את גור הדין של הדוקטור, כלנו פרצנו בצחוק. במשך שבועות אחדים לאחר מכן, קראנו לדוקטור בבדיחות הדעת בשם "מאה".

פעם אפילו קרה שקורצ'אק הזמין את עצמו למשפט. כלנו התפלאנו. שאלנו אותו: "אבל דוקטור, אף ילד לא התלונן עליך! למה אתה רוצה להשפט?"

וקורצ'אק הסביר לנו: "אם עשית מעשה רע ואף אחד לא ראה, זה לא אומר שאתה פטור מאחריות למעשה".

הפרק מספר על עצמאותם של הילדים בבית היתומים, על הסמכויות שניתנו להם ועל אחריותם המלאה לכל המתרחש בבית.

נקרא בכיתה את הפסקה הראשונה בפרק ונזהה את הסמכויות שהיו בידי הילדים (מועצת תלמידים שקובעת תורנויות ונהלים בבית היתומים, בית משפט שבו הילדים הם השופטים).

נשאל את הילדים לדעתם על מערכת הנהגה הנותנת סמכויות לילדים. נבחן את היתרונות ואת הלבטים שעשויים לעלות במערכת זו.

קעת נקרא את המשך הפרק (עד סוף עמ' 14), שבו מסופר על משפט שערכה לקורצ'אק אחת הילדות.

נתאר את המעשה שבגיניו הועמד קורצ'אק למשפט ואת פסק הדין שקיבל ("סעיף 100").

הצעה: ניתן לשחזר את המשפט בכיתה. התלמידים יכינו טיעונים בעד קורצ'אק והמעשה שעשה ונגד המעשה. הטיעונים יוצגו בכיתה ואז יוקרא פסק הדין שנקבע, כפי שמצוין בספר.

לאחר מכן כדאי לשוחח על דמותו של קורצ'אק כפי שהיא מצטיירת בסיפור זה (מכבד את הילד, רואה את המבוגר כשווה לו בחובות ובזכויות, מקבל את דעת הילדים, מודה בטעויותיו).

בנוסף ננסה לשער כיצד הרגישו הילדים שהיו נוכחים במשפט ומה הם יכלו ללמוד מסיטואציה זו לחייהם.

בכיתות ה-ו ניתן לצטט את הפסקה הבאה מתורתו החינוכית של קורצ'אק ולבדוק האם אכן היה קורצ'אק "נאה דורש ונאה מקיים" -

"זכותו של הילד לרצות, לעמוד על זכותו, לתבוע, - יש לו זכות לגדול ולהתבגר, ובהתבגרו להקים דור - ומטרת החינוך היא ... לא ציות ומילוי פקודות, לא ביקורת, אלא אמונה, שהכל דורשים רק את טובתו, וזאת היא כוונתם. הרמוניה, השתפכות, חופש - זהו הציווי: ואהבת לרעך כמוך. הסתכל נא סביבך בעולם, והצטחק".

"עם הילד", עמ' 288-286

סיום הפרק -

נקרא את הפסקה האחרונה המסיימת פרק זה – הזמנת קורצ'אק את עצמו למשפט - ונדון במשפט המסיים: "אם עשית מעשה רע ואף אחד לא ראה, זה לא אומר שאתה פטור מאחריות למעשה".

נעמוד על משמעות המשפט ונבחן את חשיבותו. אפשר להוסיף את מילת השאלה "מדוע?" בסיום המשפט ולבקש מהילדים להביע את דעתם. כן אפשר לבקש מהתלמידים דוגמאות למקרים שיכולים להיעשות בסתר כשאינו רואה ולעמוד על חשיבות לקיחת אחריות למעשים אלו. נשאל את הילדים, מדוע חשוב היה לקורצ'אק שהילדים ייקחו אחריות על מעשיהם בבית היתומים גם כשאינו ראה?

אפשר להציג את הפסוק מהתורה: "לא-תקלל חרש--ולפני עור, לא תתן מכשול; ויראת מאלהיך, אני ה'" (ויקרא י"ט, י"ד) ולבדוק את הקשרו למסר זה.

סיום השיעור – סופו של בית היתומים

נספר לילדים בכיתה על לקיחת הילדים וקורצ'אק לגטו ולאחר מכן למחנה המוות טרבלינקה. חשוב להדגיש את הליכתו של קורצ'אק למוות עם הילדים, למרות שהייתה לו האפשרות להינצל.⁶ כדאי לשוחח בכיתה על מעשהו הנאצל של קורצ'אק שמשקף את אמונתו החינוכית.⁷

בשלב זה כדאי להתייחס לתמונה בעמ' 35.

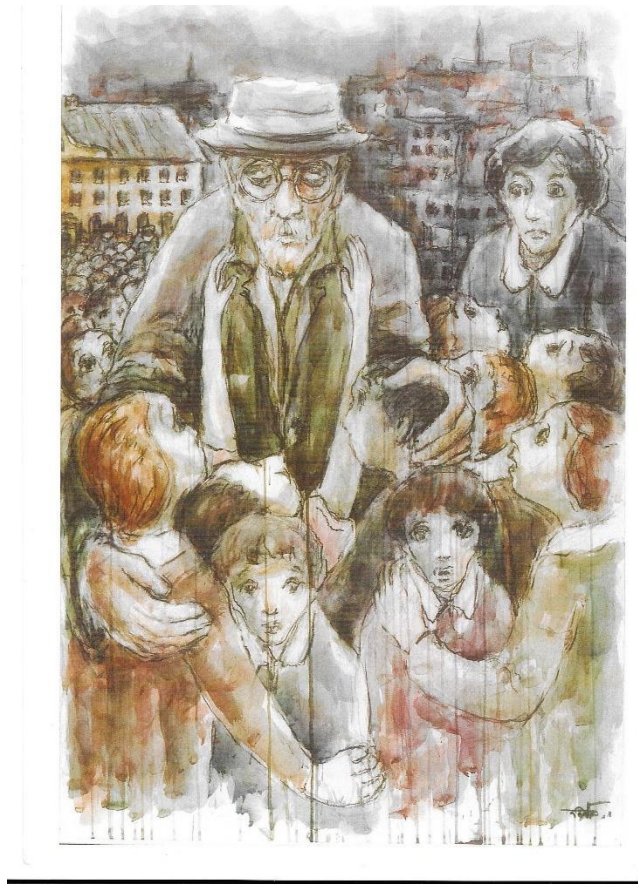
עמ' 35 - קורצ'אק והילדים :

תיאור התמונה

⁶ ניתן להיעזר במידע מתוך האתר של מט"ח: <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=3260>

⁷ משה שנה (2012) (בתוך: דפים עמ' 11-43) מתאר במאמרו את מעשהו הנאצל של קורצ'אק כחלק מהשקפתו החינוכית. במאמרו הוא מצטט את דברי קורצ'אק על אחריות המחנך לילד בכל רגע בהווה: "אין המחנך חייב ליטול על עצמו אחריות לעתיד הרחוק, אבל כל האחריות עליו ליום החולף. ידעתי, כי משפט זה יעורר אי הבנה. הכול סבורים אחרת, ולדעתי – שלא בדין, אם כנה סברתם. אך האם היא כנה? אולי היא כוזבת? נוח יותר לדחות את האחריות, להעבירה אל המחר המעורפל, מאשר לתת דין וחשבון כבר היום, שעה שעה. בעקיפין אחראי המחנך בפני החברה גם לעתיד, אבל במישרים, ראש לכל, הוא אחראי בפני החניך להווה" (קורצ'אק, 1978, עמ' 255).

בתמונה מתואר קורצ'אק מוקף ילדים, מאחוריו סטפה. דמותו שפופה, הזקנה כאילו קפצה עליו. הוא רוכן כלפי הילדים המסתופפים תחת זרועותיו. מבטו מושפל. הילדים נושאים אליו עיניהם. אחדים מהם מישירים מבט אל הצופה. מבטם בוהה, מהורהר. צבעי התמונה קודרים: אפור, חום, ירוק.

משמעויות שעשויות לעלות מהתיאור

הצבעים הקודרים של התמונה מרמזים על האווירה הקשה ששררה בפולין בעת המלחמה.

דמותו השפופה של קורצ'אק מנוגדת לדמות הצבעונית ומלאת החיוניות שהופיעה בתחילת הסיפור (ראה עמ' 7). בשלב זה קורצ'אק מודע לבאות. לילדיו צפוי גורל מר. הילדים, לעומתו, תמימים ואינם מודעים למצב.

בנוסף, ניתן להתייחס לשתי אנדרטאות לזכרו של יאנוש קורצ'אק:

1. האנדרטה בכניסה לבית הקברות היהודי אוקופובה בוורשה - באנדרטה מודגש מעשהו הנאצל של קורצ'אק - הליכתו למוות עם הילדים. הוא מוביל את הילדים וצועד בבטחה. קורצ'אק קשר את גורלו עם גורל הילדים.
2. האנדרטה ב"יד ושם" בירושלים – 12 ילדים סביב דמות דיוקנו של קורצ'אק, הילדים רזים, זהים, מבטם מושפל, נראים כאילו התבגרו בן לילה. הם מצטופפים, צמודים זה לזה וידו של קורצ'אק מחבקת אותם. היד שסועה.

מבטו של קורצ'אק מביע דאגה, מצחו חרוש קמטים. ראשו ניצב בקו אחד עם ראשי הילדים, עדות לכך שקשר את גורלו בגורלם.

אפשר לסיים את השיעור עם המשפט המסיים של הספר שכתב בלפר:

"וכעת אני ממחר לספר לכם את הסיפור על האיש המופלא הזה, לפני שלא יישאר מי שזוכר ויכול לספר".

נשאל בכיתה מדוע היה חשוב לחניכו של קורצ'אק להעלות על הכתב את הדברים ולהנציח את דמותו של קורצ'אק?

כן נשאל מדוע חשוב שאנחנו נזכור את קורצ'אק ואת חניכיו?

בהמשך לשיעור זה אפשר לבקש מהילדים לקרוא את הספר כולו ולתאר את שגרת החיים בבית היתומים, כפי שהיא מצטיירת בעיני הילד המספר.